

PhDr. Monika Vrzgulová, CSc., Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV,
Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovenská republika,
e-mail: monika.vrzgulova@savba.sk

Mgr. Hedvika Novotná: Konstrukce paměti: post-holocaustová memoárová literatura v českém diskurzivním prostoru

Posudok dizertačnej práce

Predmetom posudzovanej práce je analýza procesu vytvárania komunikatívnej, resp. aj kultúrnej pamäti (autorka vychádza z kategorizácie Jana a Aleidy Assman). „Terénom“ sú pre ňu autobiografické texty autorov hlásiacich sa ku židovstvu, ktoré boli publikované v druhej polovici 20. storočia v Čechách, resp. v danom čase v Československu. Napriek tomu, že autorov skúmaných textov spája skúsenosť s obdobím holokaustom, táto téma nie je v centre pozornosti Hedviky Novotnej. Tá sa zamerala na tú časť minulosti, ktorá komunikuje s majoritnou minulosťou českej spoločnosti (spomienky na prvú a druhú ČSR, povojnové roky, ako aj 50. roky a obdobie tzv. normalizácie). Zaujíma ju, okrem iného, vplyv a vzťah sledovaných autobiografií a dobového verejného diskurzu.

Pomerne úzko vyšpecifikované pole záujmu zasadzuje autorka práce do širších kontextov. V prvej tretine práce zaradila kapitoly, v ktorých demonštruje svoju odbornú výbavu, či už uvažuje o teoretických východiskách svojej práce, alebo o formovaní diskurzu minulosti ž/Židov, o etablovaní židovských štúdií v českom post-holokaustovom priestore. Sleduje aj dynamiku a vývoj samotného žánru, ktorý skúma: autobiografickú literatúru po holokauste v českej literatúre a jej úlohu pri formovaní kultúrnej pamäti, resp. verejného diskurzu v českých zemiach po roku 1989.

Celá práca predstavuje štruktúru navzájom poprepájaných tematických vrstiev a uhlov pohľadu na vymedzený vedecký problém. Mgr. Novotná ich vzájomne prepája polemikami a úvahami o vybraných prístupoch k interpretácii minulosti. Za cieľ si stanovila identifikáciu niektorých diskurzívnych rámcov, v rámci ktorých je židovská minulosť v českom kontexte konštruovaná. Hlavnú časť dizertačnej práce tvoria kapitoly zamerané na to, akým spôsobom sú v autobiografiách reflektované a konštruované spomienky na konkrétne historické obdobia (prvá ČSR, druhá ČSR, obdobie tesne po druhej svetovej vojne, 50. roky a 70. roky 20. storočia). Tieto sú poprekladané úvahami o jednotlivých teoretických konceptoch (diskusia o identite, vzťahu histórie a dejín, o pamäti a traume, textualite, intertextualite a diskurzivite).

Vybrané autobiografie autorka podrobuje naratívnej a diskurzívnej analýze. Uvažuje o determinantoch, ktoré vstupujú do procesu konštruovania a písania autobiografie. Správne upozorňuje na fakt, že skúsenosť z holokaustu je iba jeden (hoci významný, od majority ich odlišujúci) kontextový rámec, prostredníctvom ktorého je vystavaný samotný životný príbeh. Člení autorov analyzovaných textov podľa prežitého osudu za

vojny, a ich rozhodnutia, kde prežijú povojnový život (emigrácia naspäť do krajiny, kde boli cez vojnu, resp. emigrácia do Izraela, či zotrvanie v Československu). Pri analýze vybratých autobiografických textov je nevyhnutné (kolegyňa Novotná si je toho určite vedomá, hoci to explicitne nerieši) mať na mysli aj skutočnosť, akú časť židovskej komunity autori svojimi reflexiami reprezentujú, a teda *koho* optiku potenciálne vnášajú do aktuálneho verejného diskurzu. Autorka korektne konštatuje, že: „*Uvažujeme-li o moderní židovské identitě, je třeba vždy mít na mysli její multiplicitní ambivalentní povahu*“ (s. 61), pričom vzorka jej autorov predstavuje len časť možných prežívaní židovskej identity a jej deklarovania v písanej podobe.

Osobne považujem za prínosnú časť úvodu, kde Mgr. Novotná načrtáva svoj „*příběh potýkání se s problematikou židovské minulosti a přítomnosti v současné české společnosti*“. Vnímam ju ako pokus o stručnú auto-etnografickú anotáciu. Rovnako vyzdvihujem kapitolu o reflexiách druhej ČSR. Vnímanie tohto pomerne krátkeho časového úseku prešlo v akademickom, ale aj verejnom diskurze (českom, aj slovenskom) predovšetkým v dôsledku „osmičkovej horúčky“ minulého roka dynamickou premenou. V súčasnosti výskumy historikov a sociálnych vedcov poukazujú na druhú republiku ako obdobie, kedy nastala sociálna zmena v spoločnosti spôsobená odklonom od demokratických parametrov smerom k autoritárskemu až totalitnému systému, čo v každodennom živote bolo sprevádzané zmenami v sociálnej komunikácii. H. Novotná sledovala, ako je táto zmena zachytená v menšinovej pamäti a uvažuje, prečo de facto v ňou zvolených autobiografiách absentujú spomienky na udalosti, ktoré sa reálne v danej dobe diali (novembrový pogrom 1938 v nacistickom Nemecku, situácia na území odstúpených Sudet a podobne, absencia reflexií o zmene správania sa väčšiny spoločnosti ku židovským obyvateľom).

Aj nasledujúce časti práce v chronologickom poradí analyzujú a interpretujú reflexie povojnového obdobia, následných politických procesov v 50. rokoch a obdobia tzv. normalizácie vo vzťahu k žitej židovskej identite, resp. prejavom antisemitizmu zo strany majority a meniacemu sa vnímaniu tohto fenoménu zo strany aktérov autobiografií. H. Novotná legitímne preberá interpretáciu a optiku aktérov (autorov) a uvažuje o determinantoch týchto reflexií. V tejto súvislosti by bolo možno dobré zvýrazniť aj vplyv veku autorov autobiografií na tieto spomienky – vek, ktorý mali v období na ktoré spomínajú (v období holokaustu, resp. normalizácie), rovnako aj vek, kedy svoju autobiografiu re-konštruovali a napísali.

V Závere Mgr. Novotná rekapituluje svoje zámery, ciele i zistenia. Uvažuje o písaných autobiografiách ako reprezentantoch komunikatívnej pamäti, ktorá sa podieľa na vytváraní kultúrnej pamäti. Možno vhodnejšie by bolo použiť formuláciu *môže sa podieľať za určitých podmienok*, lebo proces kreovania kultúrnej pamäti je komplexný jav, do ktorého vstupujú aj premenné, ktoré autor autobiografie nemá ako ovplyvniť. Autor podľa kolegyne Novotnej *“Bere na sebe tíhu svého vlastního osudu, k jeho zpředmětnění používá různé prostředky, může se v něm různě skrývat či odkrývat. Stále ale je a zůstane*

oním autorem, jak textu, tak života v textu popsaném.” (s. 138). Súhlasím s ňou, len chcem viac upriamiť pozornosť na rolu autora ako re-konštruktéra vlastnej minulosti. Pri sledovaní tohto procesu je dôležité pýtať sa na dôvody a zámery autora, ako už na začiatku správne konštatuje kolegyňa Novotná (s. 14): *prečo* napísal(a) svoju autobiografiu, čo tým sleduje? Rovnako však nemožno pri analýze a interpretácii autobiografie (hovorenej či napísanej) zabúdať na fakt, že kreovanie vlastnej autobiografie predstavuje proces, v ktorom radíme za sebou sekvencie spomienok na vlastný život tak, aby nám, s odstupom času, dávali zmysel, ale aj aby sme zaujali poslucháčov, resp. čitateľov, a tým primárne so svojou minulosťou „manipulujeme“. Na rozdiel od Mgr. Novotnej nevnímam tak zásadnú odlišnosť medzi biografickými naratívami získanými rozhovormi a autobiografickými textami. Ak pri rozhovore ako spoluautor/ka vystupuje bádatel'/ka, tak pri čítaní autobiografického textu túto úlohu zastáva predsa čitateľ sám. Cez prizmu vlastnej osobnostnej výbavy rozumie, interpretuje a osvojuje si životný príbeh autora v rámci existujúcich diskurzívnych kontextov.

Tieto moje úvahy sú reakciou na vyzretý a inšpiratívny text dizertačnej práce, ktorá láka k ďalšej diskusii. Na kvalite posudzovanej práce sa nesporne podpísal fakt, že základom pre päť jej kapitol zo štrnástich sú texty, ktoré boli publikované v rozmedzí rokov 2004-2016. Mgr. Hedvika Novotná v práci potvrdila, že je výborne zorientovaná v teoretických prístupoch a konceptoch, ale rovnako kvalitne sa orientuje aj v súčasnom stave interdisciplinárneho bádania pamäťových štúdií a má naň aj vlastný vyhranený názor. Jej analýzy a interpretácie publikovaných autobiografií podnecujú, ako som naznačila už vyššie, k odbornej diskusii so zrelou odborníčkou v danej problematike.

Odporúčam, aby po zaujatí stanovísk ku mojim poznámkam a po obhájení dizertačnej práce, bol Mgr. Hedvike Novotnej udelený akademický titul PhD - „philosophiae doctor“.

Bratislava, 16. 1. 2019

PhDr. Monika Vrzgulová, CSc.